

Nr 19.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående medgivande för Stockholms stad att vidtaga vissa åtgärder för reglering av Mälaren m. m.; given Sollden den 19 augusti 1940.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF.

Herman Eriksson.

Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Solliden den 19 augusti 1940.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, ERIKSSON, BERGQUIST.

Efter gemensam beredning inom justitie- och kommunikationsdepartementen anför föredraganden, statsrådet Eriksson:

I skrivelse den 6 juli 1940 har kammarkollegiet underställt Kungl. Maj:ts prövning vissa frågor, som sammanhånga med ett vid Österbygdens vattendomstol anhängigt mål om reglering av vattenståndet i Mälaren för tillgodoseende av sjöfarten i farlederna mellan Mälaren och Saltsjön. För detta ändamål skulle såsom en första etapp en rörlig damm under Riksbron över Norrströms norra gren anläggas och rensning utföras i denna gren mellan Riksbron och Norrbro samt såsom andra etapp damm med lucka anläggas över Norrströms södra gren.

Med den begärda regleringen avses i första etappen att — med begagnande av dammen i Norrströms norra gren, en avtappningskanal vid Karl Johans

Torg, slussen vid detta torg, en kulvert vid Skanstull, slussen i Hammarbyleden, kanalslussen i Södertälje samt en utspolningsöppning i dammen över gamla kanalmyningen i Södertälje och en kulvertledning i Vettersgatan i samma stad — vid normalt lågvatten hålla vattenytan i Mälaren vid höjden omkring + 4.10 och vid lägsta lågvatten icke under + 4.00 men sänka högvattenstånden så, att vattenytan vid högsta flöden hålles vid omkring + 4.90, i intet fall över +4.95 och i övrigt enligt en i ansökningen hos vattendomen närmare angiven plan. I den andra etappen avses med regleringen att med begagnande av dammen över Norrströms södra gren jämte anordningarna vid förut nämnda regleringsställen vid normalt och lägsta lågvatten hålla vattenytan på sätt nyss sagts men sänka högvattenstånden så, att vattenytan vid högsta flöden ej överstiger + 4.70 och i övrigt enligt angiven plan. De angivna höjderna avse höjden i meter över slusströskeln i slussen vid Karl Johans Torg i Stockholm.

De nya regleringsdammarna äro avsedda att förläggas den ena såsom förut nämnts under Riksbron och den andra i strömmens södra gren ungefär mitt för långsidan av kanslihusets huvudbyggnad nära vinkelrätt över strömmen till kajen å Helgeandsholmen, som träffas ungefär där dess västra avrundning börjar.

I sin skrivelse har *kammarkollegiet*, som den 7 juni 1940 beslutat att i vattenmålet föra talan för bevakande av det allmännas rätt och intressen i målet, till en början meddelat, att dammanläggningarna skulle komma att beröra kronans rätt i åtskilliga avseenden. Dammen över den norra strömgrenen skulle erhålla sitt norra landfäste å mark, som vore kronan tillhörig, men som finge av staden nyttjas för gatuändamål. Det södra landfästet komme att ansluta till kronan tillhörig tomtmark å Helgeandsholmen. Dammen över den södra strömgrenen komme att erhålla sitt norra landfäste å kronan tillhörig tomtmark å Helgeandsholmen och det södra vid kanslikajen å mark, som vore kronan tillhörig men enligt stadsplan utlagd till allmän plats och som staden ägde disponera, så länge den användes för sådant ändamål.

Beträffande rättsläget i fråga om rätten till vatten m. m. i Norrströms olika grenar anför *kammarkollegiet*:

Vatten och grund samt fiske i Norrströms olika grenar tillhöra kronan. Genom 1436 års privilegiebrev har Stockholms stad till evärdlig ägo fått åtnjuta den rättigheten, »att stadsens fiskare finge fri och obehindrade fiska i allom kronona och rikesins allmänningstvatten kring om Stockholm i saltom sjö och färskom, dock ohindradom och oförsummadom hwars mans sunderlikom och beskedelikom ägodelom till land och vatten». Rättigheten, som närmast kan angivas såsom en upplåtelse till allmänhetens begagnande, en allemansrätt, har emellertid icke utgjort hinder för kronan att senare giva privilegier och rättigheter till enskilda och staden att anlägga särskilda fiskeverk eller använda andra fasta fisken inom strömmens olika grenar.

Genom ett den 25 mars 1662 utfärdat öppet brev för Stockholms stad att njuta fri disposition över Norrström efterlät Kungl. Maj:t till staden till en evärdlig possession icke allenast fri disposition över strömmen med däruti varande kvarn och lana utan gav därjämte staden tillstånd att på läglig ort i samma ström uppbygga ett tjänligt slaktarehus. Vidare skulle staden hava

rättighet att inrätta flera laner och verk darsammastädes, så vida de icke prejudicerade andras rätt och fick staden nyttja sin kommoditet bäst den kunde och gitte, dock under villkor att bron till stadens prydnad väl underhölles och att årligen lämnades 1,200 daler silvermynts rekognition samt kvarntullen förbehölls kronan. Från nämnda avgift befriades staden genom Kungl. Maj:ts brev och resolution den 5 april 1671.

Omständigheter, på vilka kollegiet icke i detta sammanhang anser sig böra ingå, synas ådagalägga, att 1662 års brev endast kan avse den norra strömgrenen i Norrström, men däremot icke strömmens övriga grenar. Den rätt, som uppläts till staden, torde närmast kunna betecknas såsom en rätt till strömfallet i den norra grenen av samma natur som en kvarnrätt. Någon motsvarande upplåtelse har däremot icke skett beträffande den södra grenen av Norrström (Stallkanalen), utan vattenrätten torde där utan inskränkning av någon stadens rätt tillkomma kronan.

Den här lämnade redogörelsen för rättsläget ger ett summariskt uttryck för kronans rättsanspråk. Dessa hava emellertid icke lämnats obestridda av Stockholms stad, som torde vilja göra gällande äganderätt till såväl Strömgatan som Kanslikajen. Vidare har staden åtminstone tidigare ansett, att genom 1662 års ovanberörda brev staden erhållit fri disposition över de särskilda grenarna i hela Norrström. Något rättsligt avgörande föreligger icke beträffande kronans och stadens ovanberörda anspråk.

Den tomtmark på Helgeandsholmen, som skulle beröras av dammfästena, torde, uttalar härefter kollegiet, stå under riksbanksfullmäktiges och riksgäldsfullmäktiges förvaltning, medan bevakningen av kronans rätt och intressen i övrigt torde ankomma på kammarkollegiet. I anslutning härtill anför kollegiet:

De nya dammarna för regleringsföretaget komma att utföras på vatten- och strandområden, till vilka kronan torde få anses hava äganderätt eller till vilka kronan kan framställa anspråk på sådan rätt. Om icke kronans anspråk underkännas genom laga kraftägande dom, torde anläggningarna icke kunna utföras med mindre kronan lämnar sitt medgivande därtill, och ett sådant medgivande torde kunna förbindas med anspråk på ersättning för i anspråk tagna områden och vattenkraften.

Emellertid torde det vara ett betydande intresse för sjöfarten icke blott inom Stockholms hamn utan på Mälaren i dess helhet, att en reglering av sjöns lågvattenstånd åvägabringas. Likaledes torde det vara ett allmänt intresse berörande hela Mälabygden, att översvämningarna vid Mälarens vårflöden begränsas och avtappningen av vårfloden sker snabbt. Statsmakterna hava ock visat intresse för Mälarens reglering och ställt arbetskrafter och medel till förfogande för utredningsarbetet härom.

Under föreliggande omständigheter torde det kunna ifrågasättas, om icke tillstånd bör lämnas till regleringsdammarnas utförande utan hinder av den rätt kronan kan äga till Norrström och dess stränder samt utan annan ersättning än för skada eller intrång å staten tillhörig tomtmark eller byggnader och anläggningar.

Regleringsföretaget är av beskaffenhet att jämlikt 4 kap. 13 § vattenlagen skola underställas Kungl. Maj:ts prövning. Det är emellertid av viss betydelse för målets handläggning, att frågan om kronans ställning till företaget i ovan angivna hänseenden dessförinnan klarlägges. Kammarkollegiet torde eljest vara nödsakat att i vattenmålet framställa erinran mot det nu sökta företaget under hänvisning till att staden icke torde äga för ändamålet förfoga över de områden, där regleringsdammarna skola utföras. Anspråk på ersättning måste vidare framställas bland annat för kronan tillhörig vattenrätt, som tages i anspråk för regleringen. Det kan förutses, att dessa yrkanden, som sannolikt

icke komma att lämnas obestridda av staden, skola leda till en tidsödande och kostsam process.

Om, såsom kollegiet antagit, kronan bör framställa ersättningsanspråk endast för skada å tomtmark eller byggnader och anläggningar, synes en sådan vidlyftig process böra undvikas. Detta torde förutsätta, att ovan angivna tillstånd till regleringsdammarnas utförande utan hinder av kronans rätt lämnas, oberoende av Kungl. Maj:ts prövning av regleringsföretagets tillåtlighet enligt 4 kap. 13 § vattenlagen och så snart som möjligt. Tillståndet torde måhända icke kunna lämnas utan riksdagens medverkan, även om det icke är fråga om ett avhändande av någon kronans rätt utan endast att taga vissa områden och rättigheter i anspråk för ett allmännyttigt företag.

Under åberopande av det anförda hemställer kammarkollegiet, att Kungl. Maj:t måtte förklara, att de regleringsdammar i Norrström, som prövades erforderliga och lämpliga för reglering av sjön Mälaren, finge komma till utförande utan hinder av den rätt, kronan kunde äga till Norrström och dess stränder, dock under förbehåll för ersättning för skada eller intrång å staten tillhörig tomtmark eller byggnader och anläggningar, ävensom bemyndiga kammarkollegiet att i det nu anhängiga vattenmålet göra de medgivanden, som föranleddes av en sådan förklaring.

Över framställningen hava fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret beretts tillfälle avgiva yttranden.

Fullmäktige i riksbanken hava i sitt yttrande anført:

Såsom av kammarkollegiets framställning framgår, avser densamma icke bemyndigande för ämbetsverket att bevaka kronans rätt i fråga om »den tomtmark på Helgeandsholmen, som beröres av dammfästena.» Bevakningen härav tillkommer nämligen fullmäktige i riksbanken, i vad avser riksbankshuset jämte därtill hörande tomtområde, samt riksgäldsfullmäktige i vad avser riksdagshusets område, varjämte de båda fullmäktigeinstitutionerna hava att gemensamt besluta i angelägenheter beträffande Helgeandsholmen, som icke ankomma på fullmäktige var för sig.

Redan innan förevarande remiss kom fullmäktige i riksbanken tillhanda, hade fullmäktige genom överståthållarämbetets försorg erhållit del av vattenrättsdomarens i Österbygdens vattendomstol kungörelse den 11 maj 1940, varigenom fullmäktige bereddes tillfälle att yttra sig över hamnstyrelsens förslag beträffande ifrågavarande dammbyggnader och i samband därmed stående åtgärder. Med anledning därav anmodade fullmäktige, efter samråd med fullmäktige i riksgäldskontoret, byrådirektören i byggnadsstyrelsen N. Royen att verkställa undersökning beträffande de ifrågasatta anläggningarnas inverkan på riksbyggnaderna å Helgeandsholmen. Från Royen har sedermera inkommit en promemoria.

Av promemorian framgår att de avsedda arbetena icke komma att innebära försämring i nu rådande förhållanden för riksbankshusets vidkommande. Med hänsyn härtill hava fullmäktige för sin del icke något att invända mot de begärda anordningarna.

I anslutning härtill hava fullmäktige meddelat, att fullmäktige ur de synpunkter, som fullmäktige hade att företräda, icke hade något att erinra mot kammarkollegiets framställning.

Fullmäktige i riksgäldskontoret hava i sitt yttrande anført, att av den av byrådirektören N. Royen upprättade promemorian framginge, att de avsedda

arbetena för vattenregleringen i visst avseende skulle komma att inverka på riksdagshuset. Med anledning därav hade fullmäktige hos vattendomstolen för sin del uppställt vissa förbehåll för bifall till hamnstyrelsens ansökan. Med tillkännagivande härav hava fullmäktige meddelat, att fullmäktige ur de synpunkter de hade att företräda icke hade något att erinra mot kammarkollegiets framställning.

Såsom kammarkollegiet anfört torde det vara ett betydande intresse för sjöfarten icke blott inom Stockholms hamn utan även på Mälaren i dess helhet, att en reglering av sjöns lågvattenstånd åvägabringas. Likaledes får det anses vara ett allmänt intresse berörande hela mälabygden, att översvämningarna vid Mälarens vårflöden begränsas och att avtappningen av vårflödena sker snabbt. Genom de nu ifrågasatta regleringsåtgärderna, vilka beröra bland annat Norrström, skulle dessa intressen tillgodoses.

*Före-
draganden.*

Enligt kammarkollegiets mening tillhör rätten till vatten och grund samt fiske i Norrströms olika grenar kronan. Stockholms stad gör emellertid kronan denna rätt stridig. Om icke kronans anspråk underkännas genom laga kraftägande dom, torde de för vattenregleringen erforderliga dammanläggningarna i Norrström icke kunna utföras med mindre kronan lämnar sitt medgivande därtill, och ett sådant medgivande torde såsom kammarkollegiet framhållit kunna förbindas med anspråk på ersättning. Med hänsyn till de förutnämnda intressena av vattenregleringens genomförande synes från kronans sida tillstånd böra lämnas till regleringsdammarnas utförande utan hinder av den rätt kronan kan äga till Norrström och dess stränder. Då kronans eventuella rätt till vatten numera kan anses sakna ekonomiskt värde, synes ej heller anspråk på ersättning böra framställas för ett medgivande att utnyttja kronans påstådda rätt. Härigenom undvikes också en tidsödande och kostsam process. Stockholms stad torde nämligen icke vara villig att frivilligt utgiva ersättning med hänsyn till sina anspråk på de tvistiga rättigheterna. Ett medgivande av här ifrågasatt slag innebär givetvis icke, att ersättning icke skall utgå för den skada, som möjligen kan uppkomma å kronans tomtmark, byggnader eller anläggningar vid Norrström till följd av vattenregleringen. Det tillkommer emellertid vattendomstolen att avgöra frågan om sådan ersättning.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och då varken fullmäktige i riksbanken eller i riksgäldskontoret ur de synpunkter de hava att företräda haft något att däremot erinra vill jag tillstyrka bifall till kammarkollegiets framställning. Innan beslut fattas i ämnet, torde emellertid ärendet med hänsyn till sin natur böra underställas riksdagens prövning. För att vattenmålet icke onödigt skall fördröjas, bör proposition i ämnet lämpligen avlätas till den nu samlade urtima riksdagen.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t ej mindre att förklara, att de regleringsdammarna i Norrström, som må prövas erforderliga och lämpliga för reglering av Mälaren, må komma till utförande utan hinder av den rätt, kronan kan äga till Norrström och dess

stränder, dock under förbehåll för ersättning för skada eller intrång å kronan tillhörig tomtmark eller byggnader och anläggningar, än även att berättiga kammarkollegiet att i det pågående vattenmålet rörande regleringen av Mälaren göra de medgivanden, som må föränledas av en sådan förklaring.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:

V. Schwartz.
